

Мікрокредитування: порятунок чи пастка?



Світлана БАГДАШКІНА,
адвокат, старший юрист IBC Legal Services



Ірина НИЗЬКА,
юрист Mischko&Partners law firm

15.09.2020 р. Верховна Рада України прийняла Закон №1109 «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення переліку кредитних договорів, на які поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування». Проаналізуємо причини популярності мікрокредитування і корективи, які вніс Закон №1109.

Через нестабільну економічну ситуацію в країні, яка ще більше загострилась у зв'язку з карантинними заходами, багато українців втратили роботу або у них значно скоротилися доходи. Як наслідок, і так популярні в країні мікрокредити стали ще більш привабливими для багатьох. Яскрава реклама, розташування кредитних кіосків у багатолюдних місцях або ж взагалі можливість отримати таку позику онлайн, обіцянка швидкого надання грошей «до зарплати» без необхідності підтвердження доходів — усе це стимулює людину витратити за місяць більше, ніж вона заробила. Та як відомо, позичаємо ми чужі кошти тимчасово, а віддаємо свої і назавжди. На жаль, багато людей при такій спрощеній процедурі отримання кредитів легковажно ставляться до необхідності ретельно вивчити умови надання коштів, у яких, як правило, прописані додаткові комісії та платежі, «болючі» штрафні санкції за затримку з поверненням позики, а також процентні ставки за користування нею, які значно перевищують ринкові. Наслідки такої неуважності, як правило, затягують позичальників у глибоку боргову яму, з якої важко вибратися з малими втратами, оскільки сукупні витрати від такого мікрокредиту, враховуючи всі штрафні санкції та проценти, можуть кратно перевищувати суму позики.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення переліку кредитних договорів, на які поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» загалом є дуже актуальним та позитивним рішенням. Більш чітко врегулювання процедури видачі мікрокредитів унаслідок поширення на них дії Закону України «Про споживче кредитування», обмеження максимальної сукупної суми стягнення з боржника за договором мікрокредиту подвійною сумою взятого кредиту незалежно від домовленостей сторін та інші зміни мінімізують порушення прав споживачів, посилять належну перевірку кредитоспроможності позичальників та зменшать кількість судових спорів, які виникали з договорів мікрокредитування.

Враховуючи стрімкий ріст кількості фінансових установ, що надають мікрокредити, прийняття закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення переліку кредитних договорів, на які поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування» є досить актуальним і необхідним на сьогоднішній день.

До прийняття цього закону відносини стосовно мікрокредитів регулювалися переважно положеннями Цивільного кодексу про позику та принципом свободи договору: дозволено все, що не заборонено. До того ж, боржники за мікрокредитами взагалі не розглядалися як споживачі відповідно до ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», на відміну від боржників, що підпадали під дію закону «Про споживче кредитування».

Споживач у кредитних відносинах є слабшою стороною, тому повинен бути більш захищений порівня-

но з кредитором. Положення закону «Про споживче кредитування» звужують застосування принципу свободи договору, встановлюючи імперативні вимоги до процедури укладання кредитного договору, його обов'язкових положень, обмеження відповідальності боржника у випадку прострочки тощо.

Нові зміни до закону «Про споживче кредитування», крім включення категорії мікрокредитів до сфери споживчого кредитування, закріплюють заборону подвійної відповідальності у вигляді штрафу та пені одночасно, чим досить часто зловживали кредитори. Не менш важливими є положення про обов'язкову згоду споживача на передачу інформації стосовно кредиту хоча б в одне бюро кредитних історій та обов'язкове інформування всіх бюро кредитних історій, до яких передавалася інформація за кредитним договором, у разі продажу, переуступки права вимоги за таким договором. Це дасть змогу споживачу у будь-який момент мати доступ до своєї актуальної кредитної історії і у разі порушень ефективно здійснювати захист своїх прав та інтересів.





Дмитро ЛУЦ,
к.ю.н., науковий радник
ЮК «Майстро і Беженар»

Попри те, що рівень проникнення споживчих кредитів на сьогодні складає менше, ніж 5% ВВП, темпи їх зростання вкрай високі. За 9 місяців 2019 р. відношення нових споживчих кредитів до приватного споживання сягнуло майже 9%. Тобто кредитування стає помітним чинником внутрішнього споживання.

Загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні визначаються Законом «Про споживче кредитування» №1734-VIII від 15 листопада 2016 р. (далі — Закон). Його прийняття у 2016 р. стало суттєвим кроком у регулюванні відносин споживчого кредитування. Разом з тим, Закон містив низку прогалин. Так, під його дію не потрапили кредитні договори, кредиторами за якими є в основному небанківські кредитні установи, якщо укладаються вони на строк до місяця, та договори, загальний розмір кредиту за якими не перевищує мінімальної заробітної плати, встановленої на день укладення кредитного договору.

Такі законодавчі прогалини часом призводять до того, що споживачі не повертають кредити вчасно, потрапляють у «боргову яму». Так, за інформацією Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, протягом останнього року надзвичайно зросла кількість скарг щодо фінансових компаній, які здійснюють мікрокредитування.

Також існує проблема з перевіркою кредитних історій позичальників, що, на мою думку, є одним з факторів стимулювання створення «боргових ям».

15 вересня Верховна Рада України зробила суттєвий крок, який допоможе вирішити ці проблемні питання — було прийнято Закон №1109 «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення переліку кредитних договорів, на які поширюється дія Закону України «Про споживче кредитування». Відтепер сфера дії Закону поширюватиметься на кредитні договори, що укладаються на строк до місяця. Та й до кредитів за договорами, загальний розмір позики за якими не перевищує мінімальної заробітної плати, встановленої на день укладення кредитного договору, застосовуються вимоги Закону, крім

ч. 2–7 ст. 9 і ст. 19.

Варто звернути увагу і на розширення переліку умов договору про споживчий кредит. Ст. 12 Закону доповнено положенням, відповідно до якого такий договір має містити згоду споживача на передачу інформації стосовно кредиту хоча б в одне бюро кредитних історій, яке включене до Єдиного реєстру бюро кредитних історій. Відсутність такої згоди споживача, відповідно до внесених змін, має наслідком відмову кредитодавця в укладенні договору та здійсненні кредитної операції. Обов'язок інформування кредитних бюро покладений на кредитодавця.

У випадку продажу, переуступки права вимоги за договором про споживчий кредит кредитодавець зобов'язаний протягом 5 робочих днів з дня укладення відповідного договору сповістити бюро кредитних історій, у яке передавалася інформація за таким договором, про відступлення права вимоги в порядку, встановленому законодавством.

Також Закон доповнено положенням, згідно якого сукупна сума платежів, що підлягають сплаті споживачем у разі невиконання його зобов'язань, передбачених договором про споживчий кредит (неустойки (штраф, пеня), процентної ставки, інших платежів), загальний розмір кредиту за яким не перевищує мінімальної заробітної плати, не може перевищувати подвійної суми, одержаної споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін.

Усі нововведення дозволять зробити процеси споживчого кредитування більш чіткими, додадуть позичальникам дисципліни та відповідальності.

Названі зміни наберуть чинності через 3 місяці з дня опублікування Закону.



Максим ГАЛАН,
юрист EQUITY



Статистичні дані свідчать, що попит населення на отримання малих та короткострокових позик щороку зростає на близько 80%. При цьому значна частина (близько 60%) таких кредитів оформлюється дистанційно: через інтернет за кілька хвилин після ознайомлення з яскравою рекламою фінансової компанії щодо вигідних умов кредитування під 0%. Звичайно, в сьогоденних реаліях такі позики часто закінчуються зростанням суми боргу споживача в багатократному розмірі та неспроможністю її повернути.

З 2016 р. в Україні діє Закон «Про споживче кредитування», який у більшості випадків не охоплював малі позики, що надаються небанківськими кредитними установами. виправити таку ситуацію покликаний законопроект №1109 «Про внесення змін до деяких законів України щодо споживчого кредитування і формування та обігу кредитних історій», прийнятий Верховною Радою України 15.09.2020 р.

Ключові зміни, запропоновані законопроектом, полягають у наступному:

- позики, які видаються на строк до місяця, а також позики на суму, що не перевищує мінімальної заробітної плати (мікрокредити), починають підпадати під дію закону «Про споживче кредитування»;
- мікрокредити нарівні з іншими споживчими кредитами мають супроводжуватись повним інформуванням клієнта про загальну вартість, реальну відсоткову ставку, супутні витрати тощо. Виключення — відсутність обов'язку кредитодавця надавати клієнту паспорт споживчого кредиту за встановленою формою;
- сума боргу, яка може бути сплачена у випадку невиконання зобов'язань за мікрокредитом (включно з відсотками, штрафом, пенею та іншими платежами), не повинна перевищувати подвійного розміру отриманих клієнтом коштів;
- процентна ставка за мікрокредитом у разі порушення умов договору позичальником не може бути змінена у бік погіршення (збільшення) для споживача;

- для укладення договору щодо споживчого кредиту (будь-якого) клієнту слід надати доступ до інформації, яка складає його кредитну історію, а також погодитись на поширення інформації про такий кредит через бюро кредитних історій, що включене до відповідного реєстру;

- унормовано порядок передавання інформації про кредитну історію споживача у разі відступлення прав за споживчим кредитом, зокрема, встановлено обов'язок осіб, до яких перейшло право вимоги за таким кредитом, укласти договір на надання та отримання інформації щодо кредитної історії з відповідним бюро.

У вказаних нововведеннях є позитивні зрушення як для споживачів (у частині обмеження непропорційного збільшення боргу за малими позиками, надання відкритої інформації щодо їх реальної вартості), так і для кредитодавців (у частині посилення вимог щодо формування кредитних історій для кожного клієнта). Хоч запроваджені положення переважно балансують у бік захисту прав споживачів, вони є закономірними з огляду на значні темпи зростання частки мікрокредитів на ринку фінансових послуг.

Безсумнівно, обмеження можливості нараховувати проценти, штрафи і пені за кредитом суттєво знизить зацікавленість кредитодавців у такому виді кредитування. Поряд з цим, зміни можуть дійсно стимулювати споживачів уникати отримання непомірних позик, а також запобігати доведенню клієнтів до неплатоспроможності через отримання незначних, на перший погляд, кредитів.

Тим не менш, законодавець не передбачив вимог до форми надання споживачу інформації про мікрокредит (наприклад, паспорт за формою, яка передбачена для всіх споживчих кредитів) для уникнення надмірних формальностей при видачі малих позик. Відсутність такої (або подібної) форми може провокувати кредиторів до використання різних способів приховування дійсної інформації про кредит у подальшому.